

### РОЗДІЛ III

## РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ТА ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 373.2.015.31:159.93

DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)-2-55-57

Зданевич Лариса Володимирівна,

доктор педагогічних наук, професор,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, м.Хмельницький

Попович Оксана Михайлівна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач,

Мукачівський державний університет, м. Мукачеве

### ДО ПИТАННЯ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ В СЕНСОРНО ЗБАГАЧЕНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

*У статті розглядаються теоретичні аспекти питання особистісного розвитку дітей раннього віку, зокрема, акцентується увага на те, що однією із важливих умов особистісно-зорієнтованої освіти є сенсорно збагачене середовище. На основі аналізу наукових джерел представлено інтегральні критерії сенсорно збагаченого середовища для закладів дошкільної освіти. Уточнено сутність поняття «сенсорно збагачене середовище»; окреслено структуру сенсорно збагаченого середовища в закладах дошкільної освіти та розкрито принципи, практична реалізація яких передбачається у сенсорно збагаченому середовищі; акцентовано увагу на ключовій ролі вихователя у гармонійному особистісному розвитку дитини.*

**Ключові слова:** діти раннього віку, освітнє середовище, сенсорно збагачене середовище закладу дошкільної освіти, особистісний розвиток, розвивальне предметно-просторове середовище.

**Постановка проблеми.** Якісне оновлення змісту дошкільної освіти, підвищення вимог з боку суспільства і батьків до системи дошкільної освіти актуалізують проблему підготовки фахівців, здатних на високому теоретико-методичному і практичному рівні вирішувати питання створення освітнього середовища для дітей раннього віку.

Під освітнім середовищем розуміється весь комплекс умов, який забезпечує розвиток дітей у закладах дошкільної освіти, в тому числі, розвивальне предметно-просторове середовище, взаємодію між педагогами та дітьми, дитячу гру, що формує предметний зміст освітніх ліній, та інші умови, зазначені в Базовому компоненті дошкільної освіти. Оцінка якості дошкільної освіти (комплексу умов) не повинна формуватися стихійно, це керований процес. Складність оцінки якості дошкільної освіти криється в тому, що освітні результати дітей не можуть бути обрані в якості зовнішньої оцінки якості освітньої діяльності закладів дошкільної освіти, на відміну від початкової освіти.

**Аналіз актуальних досліджень і публікацій.** Професійному розвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти присвячено праці, в яких частково представлено умови й методики формування якостей, необхідних педагогу, який у майбутньому буде працювати з дітьми раннього віку (Г. Беленька, А. Богуш, Л. Зданевич, К. Крутій, Л. Олійник та ін.).

Зміст і напрями взаємодії вивчалися переважно в межах роботи з батьками дітей дошкільного віку (Т. Алексєнко, А. Кокоева та ін.). Водночас з'являлись роботи щодо підготовки майбутніх вихователів до взаємодії з батьками дітей раннього віку (Ю. Верхотурова, Н. Ковалевська, К. Крутій, О. Половінкіна та ін.).

**Мета статті:** розкрити теоретичні аспекти проблеми особистісного розвитку дітей раннього віку в сенсорно збагаченому середовищі.

**Результати дослідження.** Створення освітнього середовища, яке найбільш повно задовольняє потреби особистісного розвитку учасників процесу, є однією із важливих умов особистісно-зорієнтованої освіти. Сенсорно збагачене середовище – це така сукупність умов (у закладі, родині), яка максимально сприяє особистісному розвитку дітей у значущій для них діяльності. Так, К. Крутій визначено інтегральні критерії сенсорно збагаченого середовища для закладів дошкільної освіти [5].

Критерій збагаченості середовища сенсорними стимулами: сенсорне багатство домівки, де зростає малюк, закладу, який він

відвідує, та території; гармонізація, структурованість сенсорного середовища; естетичність середовища. Критерій насиченості різними типами і видами діяльності: типи – предметно-ігрова (провідний тип), початки навчальної і трудової; види діяльності – спілкування, пізнавальна діяльність, перетворювальна, оцінно-контрольна, творча тощо. Критерій задоволення потреб у фізичній активності та фізичному розвитку: здоровий спосіб життя, потреба в активності, спортивні досягнення тощо. Критерій насиченості сенсорного середовища взаємодією педагогів, дітей, батьків [5].

Наші підходи до створення сенсорно збагаченого середовища зорієнтовано на цінності та інтереси дитини раннього віку, урахування її вікових можливостей, на збереження дитячої субкультури, на збагачення, ампліфікацію сенсорного розвитку, взаємозв'язок усіх сторін життя малюка. Створення сенсорно збагаченого середовища в закладі та в родині, на наш погляд, буде забезпечувати: оптимальне сенсорне навантаження на дитину з метою захисту від втоми сенсорними стимулами; створення умов для сенсорного розвитку; взаємодію з родиною щодо забезпечення повноцінного сенсорного розвитку дитини; вільний час, передбачений для дитини впродовж дня.

Структуру сенсорно збагаченого середовища в закладі дошкільної освіти розглядаємо як багатокомпонентну систему, що складається з таких елементів, як-от: мета створення сенсорно збагаченого середовища (для чого створювати?); зміст сенсорно збагаченого середовища (у чому єдність елементів цілого?); форми, методи, прийоми (як використовувати?); педагог і батьки (хто створює?); дитина (хто використовує?) [4].

У сенсорно збагаченому середовищі передбачається практична реалізація декількох принципів, а саме: принцип «участі дитини», принцип збагачення середовища, принцип «грамотності, що народжується». Коротко схарактеризуємо зазначені принципи.

Принцип «участі дитини»: дитина вже в ранньому дитинстві має бути суб'єктом своєї освіти. Передусім у зарубіжній педагогіці сформувалося уявлення про дитину як істоту, яка володіє значними ресурсами. На думку О. Запорожця, слід урахувати ресурсність і цінність дошкільного дитинства для подальшого розвитку людини [3]. М. Вудхед обстоює думку, що відбувається зміна освітніх парадигм: за дитиною визнається можливість бути хоча б в деякій мірі суб'єктом своєї освіти [10]. Дитина рано має отримати досвід активного суб'єктного ставлення до власної освіти, щоб бути готовою в майбутньому до навчання впродовж життя (life-long-learning). Про практично зреалізований принцип можна

стверджувати, якщо голос дитини буде почутий [9]. Під «голосом дитини» розуміються різні способи вираження нею свого розуміння світу і ставлення до нього. Так, І. Сірай-Блетчфорд пропонує розглянути природу поняття «розвиток, що виникає». Розвиток у ранні роки, на думку авторки, визначається як освітня відповідь і взаємодія з траєкторіями розвитку маленьких дітей в ігровій діяльності. Ідеї В. Давидова про «розвинене дитинство» співзвучні ідеям зарубіжних авторів, які розробили низку «партиципативних» практик, в яких діти виступають як активні учасники і можуть пред'явити своє розуміння ситуації як собі, так й іншим (обговорення минулих подій і їх оцінка, створення карт, фото- і відео зйомка, створення дітьми рукописних книг, створення дітьми карт місцевості й планів на день тощо) [2]. В освітянському полі дошкільня набув поширення термін «мозаїчний підхід» (А. Кларк) [8]. Слово «мозаїка» символізує поєднання різномірних занять і практик, які допомагають в сукупності отримати уявлення про інтереси та погляди кожної дитини. Акцент робиться на тому, щоб діти були оточені своїми творами і фотографіями, свідомством своєї спроможності. Більш того, саме результати дитячої діяльності, які можуть бути зафіксовані і пред'явлені як самій дитині, так і іншим дітям, батькам та ін., тепер вважаються «освітньою документацією».

Принцип збагаченого середовища: дитяча суб'єктність проявиться лише тоді, коли буде створено особливі умови, а саме: предметно-просторове середовище має дозволяти дитині бути активною і здійснювати вибір. Втілюючи ідеї М. Монтесорі, Ж. Піаже, Л. Виготського, Дж. Дьюї, вальдорфської педагогіки, Л. Малагуцці (Реджіо Емілія, Італія) наполягав на тому, що в дитини має бути багато можливостей самовираження за допомогою різних культурних засобів (кольору, руху, слуху, звуку, тактильного сприйняття тощо) [7]. Відомою є його метафора про те, що в дитини сто мов, а дорослі використовують тільки одну з них, а також теза про те, що дошкільня є «третім педагогом» (після батьків і вихователів).

Створення сенсорно збагаченого середовища веде до того, що мимовільність дитини раннього віку, її поведінка, «відволікання» стають союзником. Вільних матеріалів (у доступності), устаткування, іграшок повинно бути настільки багато, щоб створити умови для вибору дитиною і діяльності, і партнерів для неї, а якість їх повинна бути такою, щоб вони

допускали складні види культурних процесів. «Середовищний» підхід оминув межі будь-якої комплексної освітньої програми і став потужним трендом у дошкільній освіті України.

Принцип «грамотності, що зароджується» (поняття введено в 1966 році новозеландською дослідницею М. Клей) описує різноманітні способи взаємодії зі знаками, які складаються в дитини ще в ранньому віці, є передумовою навчання письма та читання. Передвісником майбутніх читання і письма є так зване «предчитання» (імітація читання, розповіді за картинками, водіння пальчиком за текстом улюбленої книжки) і «предписьмо» (каракулі, що зображують письмо та розповідання малюком за своїми каракулями), коли діти освоюють сенс цих умінь. Виявилось, що освоєння письма і читання може йти паралельно з освоєнням усного мовлення і навіть сприяє їх розвитку. Діти досить рано (якщо для цього створено умови) можуть виявити, що знаки мають значення, і захопитися їх розшифровкою. Передумовами є освітні ситуації, в яких створюються знаки і правила для повсякденного життя, записуються дитячі історії тощо. З'явився навіть термін для опису середовища «print-rich» - тобто середовище, насичене знаками. Аналогічні ідеї були в дослідників, які працювали під керівництвом О.Запорожця: зокрема, Ф. Сохіна та Є. Шулешка, що ідею в Україні розвиває К. Крутий [6].

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** Освітнє середовище сприятиме особистісному розвитку дітей раннього віку, якщо воно є насиченим, доступним, орієнтованим на підтримку дитячої індивідуальності. Те, наскільки середовище орієнтоване на підтримку суб'єктності дитини, оцінюється за наявністю слідів активної діяльності дітей, творів, створених за задумом дитини, присутності фотографій та інших матеріалів, що дозволяють дітям усвідомити свою компетентність, самостійність і спроможність.

Аналіз основних особливостей зовнішнього і внутрішнього сенсорно збагаченого середовища дозволяє визначити особливості, що обумовлюють можливості подальшого збагачення цього середовища. Акцент у подальшому розвитку аналізованої проблеми слід робити на збагаченні середовища як особливого засобу інтеграції накопиченого педагогічного досвіду в цілісну педагогічну систему, а також у складність ситуації розвитку дитини, яка враховується дорослими.

#### Список використаних джерел

1. Аникич С. А. Использование шкал ECERS-R при оценке качества образовательной среды [Текст] // Педагогическое мастерство: материалы X Междунар. науч. конф. (г. Москва, июнь 2017 г.). – М.: Бук-Веди, 2017. – С. 29-31. – URL <https://moluch.ru/conf/ped/archive/215/12460/> (дата обращения: 15.01.2020).
2. Давыдов В.В. О понятии развивающего обучения. Сборник статей. – Томск : Пеленг, 1995. 144 с.
3. Запорожец А.В. Значение ранних периодов детства для формирования детской личности // Принцип развития в психологии. – М.: Наука, 1978. С.243-267.
4. Крутий К.Л. Емпіричне дослідження вільної гри дитини в умовах закладу дошкільної освіти під час проведення «Дня без іграшок» / Гуманізація навчально-виховного процесу. Збірник наукових праць. № 1 (93). – 2019. – С.26-44. <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/12407>
5. Крутий К.Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу : Монографія : У 2-х ч. – Частина перша. Концепції, проектування, технології створення. – Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2009. – 320 с.
6. Крутий К.Л. Стіни, стеля та підлога, які говорять. Оптиміальне перетворення освітнього простору дитячого садка / К.Л. Крутий // Дошкільне виховання. – 2019. – № 1. – С.3-8.
7. Копецкий А. Научно одетых. Реджио педагогика. Часть 1. – М. : Книга, 2015. С.23-40.
8. Clark A. (2005). «Ways of seeing: using the Mosaic approach to listen to young children's perspectives», in Clark, A., Kjørholt and Moss, P. (eds.) Beyond Listening. Children's perspectives on early childhood services. Bristol: Policy Press, pp. 29-49.
9. Siraj-Blatchford I. (2009). Conceptualising progression in the pedagogy of play and sustained shared thinking in early childhood education: a Vygotskian perspective. Education and Child Psychology, 26 (2), 77-89.
10. Woodhead Martin (1999). Towards a global paradigm for research in early childhood education. European Early Childhood Education Research Journal, 7(1) pp. 5-22.

#### References

1. Anikeich S.A. (2017). Using ECERS-R scales in assessing the quality of the educational environment. M.: Buki-Vedi. P. 29-31.
2. Davydov V.V. (1995). On the conception of developmental learning. Collection of articles. – Tomsk: Peleng. 144 p.
3. Zaporozhets A.V. (1978). The importance of early periods of childhood for the formation of a child personality // The principle of development in psychology. – M.: Science. P.243-267.
4. Krutiy K.L. (2019). An empirical study of the free game of the child in the conditions of the preschool educational establishment during the "Day without toys" / Humanization of the educational process. Collection of scientific works. No. 1 (93). P.26-44.

5. Krutiy K.L. (2009). Educational space of a preschool educational establishment: Monograph: In 2 p - Part one. Conceptions, design, creation technologies. Zaporizhzhia: LLC "LIPS" LTD. 320 p.
6. Krutiy K.L. (2019). The walls, ceiling and floor that speak. Optimal transformation of educational space of kindergarten / K.L. Krutiy// Preschool Education. № 1. – P.3-8.
7. Kopetsky A. (2015). Scientific about children. Regio pedagogy. Part 1. – M.: Book. P.23-40.
8. Clark A. (2005). «Ways of seeing: using the Mosaic approach to listen to young children's perspectives», in Clark, A., Kjørholt and Moss, P. (eds.) Beyond Listening. Children's perspectives on early childhood services. Bristol: Policy Press, pp. 29-49.
9. Siraj-Blatchford I. (2009). Conceptualising progression in the pedagogy of play and sustained shared thinking in early childhood education: a Vygotskian perspective. Education and Child Psychology, 26 (2), 77-89.
10. Woodhead Martin (1999). Towards a global paradigm for research in early childhood education. European Early Childhood Education Research Journal, 7(1) pp. 5-22.

*В статье рассматриваются теоретические аспекты вопроса личностного развития детей раннего возраста, в частности, акцентируется внимание и то, что одним из важных условий личностно-ориентированного образования является сенсорно обогащенная среда. На основе анализа научных источников представлены интегральные критерии сенсорно обогащенной среды для учреждений дошкольного образования. Уточнена сущность понятия «сенсорно обогащенная среда»; очерчена структура сенсорно обогащенной среды в учреждениях дошкольного образования и раскрыты принципы, практическая реализация которых предполагается в сенсорно обогащенной среде; акцентировано внимание на ключевой роли воспитателя в гармоничном личностном развитии ребенка.*

**Ключевые слова:** дети раннего возраста, образовательная среда, сенсорно обогащенная среда заведения дошкольного образования, личностное развитие, развивающая предметно-пространственная среда.

*Creating an educational environment that most fully complete the personal development needs of participants in the educational process is one of the most important prerequisites for a person-centered education. A sensory enriched environment is a set of conditions (in an establishment, family) that maximally contributes to the children's personal development in their meaningful activities. Approaches to the creation of a sensory-enriched environment have been focused on the values and interests of younger children, taking into account their age potential, preserving the infant subculture, enriching, amplifying the sensory development, interconnecting all aspects of the baby's life. In our opinion, creating a sensory enriched environment in the establishment and in the family will provide: optimal sensory load on the child to protect against fatigue sensory stimuli; creation of conditions for sensory development; interaction with the family to ensure full sensory development of the child; free time provided to the child during the day. The structure of a sensory-enriched environment in a preschool educational establishment has been considered as a multicomponent system consisting of such elements as: the purpose of creating a sensory-enriched environment (why create it?); the content of the sensory enriched environment (what is the unity of the elements of the whole?); forms, methods, techniques (how to use?); teacher and parents (who creates?); baby (who uses?). The analysis of the main features of the external and internal sensory enriched environment allows to determine the features that determine the possibilities of further enrichment of this environment. We believe that the educational environment will promote to the personal development of younger children, if it is rich, accessible, oriented to support children's individuality. The extent to which the environment is geared towards supporting the child's personality is assessed by the presence of traces of children's active activity, works designed by the child, the presence of photographs and other materials that allow children to become aware of their competence, independence and ability. The author has outlined the structure of the sensory enriched environment in preschool educational establishment and reveals the principles, the practical implementation of which is envisaged in the sensory enriched environment of the preschool educational establishment. The practical significance of the article has been to clarify the sense of the conception of "sensory enriched environment".*

**Key words:** children of younger age, educational environment, sensory-enriched environment of preschool education, personal development, developmental object-space environment.

УДК 37.013.82:37.016:81-056.264(045)

DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)/2-57-60

Куцин Еріка Карлівна

аспірант,

Мукачівський державний університет м. Мукачеве

orcid id /0000-0002-1901-7422

## КАЗКОТЕРАПІЯ В ЕСТЕТИЧНОМУ СТАНОВЛЕННІ ДИТИНИ З ВАДАМИ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ

*У статті розглядається такий вид арт-терапії як казкотерапія в естетичному вихованні дітей з вадами мовлення. Доведено, що за допомогою казки можна знизити у дітей рівень тривожності і агресивності, розвинути вміння долати труднощі і страхи, збуджувати творчі здібності, передавати дітям основні життєві принципи й закономірності. Зконцентровано увагу на умовах використання казкотерапії для естетичного становлення дитини як способу активізації дитячих ресурсів, потенціалу особистості. Автором представлено рекомендації щодо застосування казкотерапії в процесі формування зв'язку між подіями в казках і поведінкою в перенесенні смислів казки в реальну дійсність.*

**Ключові слова:** казкотерапія, діти з вадами мовлення, естетичне виховання, умови застосування казкотерапії, корекція.

**Постановка проблеми.** Дошкільний вік найбільш насичений досить важливими досягненнями в індивідуальному розвитку дітей. Період активного засвоєння дитиною розмовної мови, становлення і розвитку всіх сторін мовлення: фонетичного, лексичного, граматичного. Повноцінне опанування рідного мовлення в дошкільному віці є необхідною умовою вирішення завдань розумового, естетичного і морального виховання дітей в

світі спостерігається тенденція до зростання чисельності дітей з вадами мовлення, найпоширенішим порушенням серед дошкільнят є загальне недорозвинення мови, розладом, при якому порушується формування всіх компонентів мовленнєвої системи, тобто звукового боку (фонетики) і смислового боку (лексики, граматики). На цей вік також припадають основи естетичного формування, які спираються на власний досвід дитини, на практику її взаємін з оточуючими – коли дитина починає активно взаємодіяти з